

TÜRK DIŞ TİCARETİ'NİN YAPISAL DÖNÜŞÜMÜNÜN ANALİZİ (2002-2016)*

Zeki YILMAZ

zeki.yilmaz@dpu.edu.tr

ORCID: 0000-0001-7056-2242

Müge ERYILMAZ

mgeryilmaz@hotmail.com

ORCID: 0000-0001-2345-6789

Araştırma Makalesi
Research Article

Geliş Tarihi

Received: 28.09.2020

Kabul Tarihi

Accepted: 31.01.2021

JEL Codes: F4, F12, F13,
F14, F42, F43

* Bu çalışma Müge ERYILMAZ'ın 13.08.2018 tarihinde Kabul edilen "Türk Dış Ticaretinin Yapısal Dönüşümünün Analizi (2002-2016)" isimli Yüksek Lisans Tezinden türetilmiştir.

ANALYSIS OF THE STRUCTURAL TRANSFORMATION OF THE TURKISH FOREIGN TRADE (2002-2016)

ÖZ Türkiye'de 1980 sonrası yüksek enflasyon, iç ve dış borç sorunları ciddi ekonomik krizlere neden olmuştur. 2001 krizinin etkilerini azaltmak amacıyla daha önce hiç veya çok az ihracat yapılan ülkelere ihracatı arttırma yoluna gitmiştir. Bu amaçla farklı ülke gruplarına ihracatın arttırılmasının Türkiye ekonomisine etkileri, özellikle dış ticaretin yönü coğrafi ve ekonomik olarak farklı ülke gruplarına göre incelenerek analiz edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada Türkiye'nin 2001 krizi sonrası yeni ihracat politikası nedeniyle 2002-2016 yılları incelenmiştir. Dış ticaret yapılan ve dış ticarete etkili olduğu varsayılan toplam dış ticaret, toplam ihracat, ülke grupları ihracatı ve seçili ülkelere (Analiz döneminde ciddi artışlar olan Yakın ve Ortadoğu, Kuzey Afrika, Diğer Afrika, Diğer Asya'dan 29 ülke) yapılan ihracat ile döviz kuru kullanılarak çoklu regresyon modeli yöntemiyle (SPSS 16 programı kullanılarak) yapılan analizler GSYİH'ye toplam ihracat, ülke gruplarına göre ihracat ve döviz kurunun etkileri araştırılmıştır. Analiz sonucunda ilk olarak değişkenlerin GSYİH[D4] 'yı %97 açıkladığı, t testi sonucunda ise Diğer Asya ülkeleri anlamlı iken Yakın ve Ortadoğu, Kuzey Afrika ve diğer Afrika ülke gruplarının anlamsız olduğu görülmüştür. İkinci olarak toplam ihracatı bağımsız değişkenlerin %91 oranında açıkladığı görülmüştür. Küçük ülkelere yönelik ihracatı teşvik, pazar yaratma amaçlı politikaların GSYİH ve toplam ihracatta etkisinin olmadığı görülmüştür. Sonuç olarak benzer politikalar ile ihracatın yönü çeşitlendirilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Türk dış ticareti, GSYİH, İhracat ülke grupları, Döviz kuru

ABSTRACT

High inflation and internal and external debt problems in Turkey after 1980 caused serious economic crises. To reduce the effects of the 2001 crisis, he went on the path of increasing exports to countries that had never or very little exports before. For this purpose, the effects of increasing exports to different groups of countries on the Turkish economy, especially the direction of foreign trade, were studied and analyzed according to different groups of countries geographically and economically.

The study examined the years 2002-2016 due to Turkey's new export policy after the 2001 crisis. External trade and foreign trade carried on be effective in default to of the total foreign trade, total exports from the country's exports and selected countries (the period of analysis, which is a considerable increase in the near and Middle East North Africa Other Africa other Asia from 29 countries) exports and exchange rate using the method of multiple linear regression models (using SPSS 16 Program) analyses to GDP total exports by country groups and exchange rate effects were investigated. As a result of the analysis, first showed that variables accounted for 97% of GDP, while other Asian countries were significant because of the T test, the near and Middle East, North Africa and other African country groups were meaningless. Second, accounted for 91% of the total exports. Policies aimed at promoting exports and Sunday creation for small countries have no effect on GDP and total exports. As a result, the direction of exports should be diversified with similar policies.

Keywords: Turkish Foreign Trade, GDP, export country groups, exchange rate.

GİRİŞ

Türkiye’de 1980 yılından önce ithal ikameci politikaların hâkim olduğu görülmektedir. 24 Ocak 1980 kararları ile birlikte Türkiye’de ihracata dayalı politikalar uygulanmaya başlamıştır. Fakat bu dönemde uygulanan stratejiler ekonomiyi dışa bağımlı hale getirmiş ve ödemeler bilançosunda açıklara neden olmuştur. 1990’lı yıllarda yaşanan ekonomik durgunluk ve devamında hem dünyada hem Türkiye’de meydana gelen özellikle 2001 krizi sonucu ekonomi küçülmüş fakat alınan çeşitli önlemler ve yapısal dönüşümler sayesinde büyüme ve ihracat artış trendi yeniden yakalanmıştır.

Türkiye’nin dış ticaret yapısı yıllara ve ülke gruplarına göre incelendiğinde, 2002 yılından önce Yakın ve Orta doğu, Afrika ülkeleri ve Diğer Asya ülkelerine yapılan ihracatın çok düşük seviyelerde olduğu göze çarpmaktadır. Günümüze kadar olan süreçte ise bu ülkelere yapılan ihracat artma eğilimindedir. Türkiye’nin ihracat yapısının küçülmenin yarattığı kırılmanın etkisinin minimize edilmesi amacıyla 2002-2016 yılları arası dikkate alınarak irdelendiği bu çalışmada, TÜİK’ten elde edilen veriler kullanılarak, ülke gruplarına göre (Bu grupta önemli ihracat artışı olan 29 ülke) yapılan ihracatın ve döviz kurunun GSYİH (Gayrisafi Yurt İçi Hasıla) ve toplam dış ticaret üzerinde etkisi incelenmiştir.

TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARETİ VE TÜRLERİ

Türk dış ticareti, Cumhuriyet’in kuruluşundan itibaren dönemsel olarak farklılıklar göstermiştir. Türkiye’nin genel ihracat mevzuatını geniş anlamda ihracat mevzuatı ve dar anlamda ihracat mevzuatı olarak tanımlamak mümkündür. “Geniş anlamda ihracat mevzuatı, 4458 sayılı Gümrük Kanunu ve bu kanunun dayanak teşkil ettiği Gümrük Yönetmeliği öncelikli olmak üzere, bunların yanı sıra kambiyo mevzuatı, Türkiye İhracatçılar Meclisi ile İhracatçı Birliklerine ilişkin mevzuat, uluslararası anlaşmalar, merkez bankası genelgeleri ve adı geçen mevzuatların dayanak teşkil ettiği tebliğ ve genelgelerden oluşmaktadır. Dar anlamda ihracat mevzuatı ise 637 sayılı Kanun Hükmünde Kararname altında, ihracat rejim kararı, Dahilde İşleme Rejim Kararı, Hariçte İşleme Rejim Kararı, İhracat Yönetmeliği ve İhracat Tebliğleri’nden oluşmaktadır.”¹

1996 yılında Gümrük Birliği Anlaşması imzalanmış ve Türk dış ticaretinde yapısal dönüşüm başlamıştır. Bu dönemde ileri teknoloji gerektiren ürünlerin ihracatında belirgin biçimde artış gözlemlenmiştir (www.invest.gov.tr,2018). Son yıllarda Dünya Ticaret Örgütü (WTO) düzenlemeleri güncel gereksinimleri karşılayamamaktadır. Çok taraflı ticaret düzeni de yeni pazarlar konusunda yetersiz kalmaktadır. Bu durum ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşmaları yapmaya yöneltmiştir. Türkiye’de, karşılıklı yarar esasına dayalı Serbest Ticaret Anlaşmaları imzalamaktadır.

Türkiye açısından önem taşıyan Dünya Ticaret Örgütü Anlaşmaları şunlardır; Tarım Anlaşması, Anti-Dumping Anlaşması, Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Anlaşması, Koruma Önlemleri Anlaşması, Ticarete Teknik Engeller Anlaşması, Sağlık ve Bitki Sağlığı Önlemleri Anlaşması, Gümrük Kıymeti Anlaşması, Sevk Öncesi İnceleme Anlaşması, Menşe Kuralları Anlaşması ve İthalat Lisansları Anlaşması’dır.² (www.tbmm.gov.tr, 2020)

¹ Ekonomi Bakanlığı (2020), Genel İhracat Mevzuatı, Kaynak: (www.ekonomi.gov.tr) (Erişim tarihi 09.09.2020)

² Dünya Ticaret Örgütü Anlaşmaları, (2020)

Kaynak: www.tbmm.gov.tr

Türkiye'nin Ülke Gruplarına Göre Dış Ticareti

Türkiye'nin dış ticareti ihracatı ve ithalatı olarak incelenmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin Ülke Gruplarına Göre İhracatı

Türkiye'nin ülke gruplarına göre ihracatı 2002-2016 yılları rakamsal verileri incelendiğinde, toplam ihracat 2008 yılına kadar artmış fakat 2008 yılında yaşanan ve tüm dünyayı etkisi altına alan Küresel Kriz nedeniyle azalmıştır. Küresel krizin etkileri yavaş yavaş atlatıldıktan sonra ihracattaki artış devam etmiş fakat 2013 yılı ve sonrasında meydana gelen "Gezi Olayları", 17-25 Aralık 2014 olayları ve daha sonrasında meydana gelen "15 Temmuz Darbe Girişimi" gibi gelişmeler Türkiye ekonomisini olumsuz yönde etkilemiş ve kredi derecelendirme kuruluşları Türkiye'ye verdikleri notları düşürme kararı almıştır. Bu durum döviz kurunun yükselmesine sebep olmuş, dolayısıyla Türkiye'nin ihracatı düşmüştür (https://www.tim.org.tr/files/downloads/Raporlar/T%C4%B0M_Ekonomi_Raporu_2017.pdf, Erişim 26.8.2020).

İhracatın Ülke gruplarına göre dağılımı incelendiğinde dikkati çeken ülke grupları, toplam ihracat içerisinde oldukça düşük yer tutan Kuzey Afrika, Diğer Afrika, Yakın ve Orta Doğu ve Diğer Asya ülke gruplarıdır. Bu ülke grupları ile yapılan ihracat 2002-2004 yılları arasında oldukça düşüktür. Bu dönemden sonra ihracat artma eğilimi göstermiş olsa da, 2010 yılında meydana gelen Arap Baharı etkisi ile Türkiye'nin ihracatında azalma olmuş ve bu durum 2013 yılına kadar devam etmiştir. Daha sonra Türkiye Orta Doğu, Kuzey Afrika, Latin Amerika, Uzak Doğu ve Asya pazarlarında yeni açılımlar yapmaya başlamış ve bu ülke gruplarına yapılan ihracat artma eğilimi göstermiştir.

Türkiye'nin toplam ihracatının %50'ye yakın kısmı AB ülkelerine yapılmaktadır. AB'ye yapılan ihracat 2008 yılına kadar artış göstermiş olsa da 2008-2009 yıllarında yaşanan küresel kriz nedeni ile bu yıllarda azalma meydana gelmiştir. 2010-2011 yıllarında yapılan ihracatta artma eğilimi olsa da, 2012 yılında AB ülkelerinde meydana gelen borç krizi nedeniyle bu ülkelere yapılan ihracat olumsuz etkilenmiştir. 2013-2014 yıllarında ihracat genel olarak artmış olsa da 2015 yılında Fransa'nın Türkiye ile ilgili soykırım iddialarını gündeme getirmesi nedeniyle ihracat azalmıştır (https://www.tim.org.tr/files/downloads/Raporlar/T%C4%B0M_Ekonomi_Raporu_2017.pdf).

Türkiye'nin Asya ülkeleri ile olan dış ticaretinde Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olması ile birlikte Avrupa'da ve gelişmekte olan ülkelerde pazar payını arttırmış olmasının etkileri büyüktür.

Türkiye'nin Ülke Gruplarına Göre İthalatı

Türkiye'nin ithalatı ihracatta olduğu gibi 2008 yılına kadar artarak devam etmiştir. 2008 yılında meydana gelen küresel kriz nedeni ile toplam ithalat olumsuz etkilenmiş ve 2009 yılında ithalatta azalma görülmüştür. Küresel kriz'in etkilerinin azalmaya başlaması ile dünya ekonomisi toparlanma sürecine girmiş ve Türkiye ekonomisinde de ithalat rakamları 2010-2011 yıllarında artmıştır. Daha sonraki yıllarda ise ithalat inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. (https://www.tim.org.tr/files/downloads/Raporlar/T%C4%B0M_Ekonomi_Raporu_2017.pdf)

İthalatın ülke gruplarına göre 2002-2004 yılları arasında Kuzey Afrika, Diğer Afrika, Yakın ve Orta Doğu ve Diğer Asya ülkelerinden yapılan ithalat oldukça düşük bir yer tutmaktadır. İthalat 2005 yılı ve sonrasında artmaya devam etmiş fakat 2008 yılında yaşanan Küresel Kriz'in etkisiyle bu ülke gruplarında da azalmıştır. 2010 yılında Yakın ve Orta Doğu ve Diğer Asya ülkelerinden yapılan ithalat Afrika ülkelerine göre daha fazla olmuştur. 2014 yılında meydana gelen Arap Baharı'nın etkisiyle Yakın ve Orta Doğu ülkelerinden yapılan ithalat azalırken diğer Asya ülkelerinden yapılan ithalat

artmıştır. Türkiye'nin ithalatta en büyük ticaret ortağı AB ülkeleridir. Fakat bu ülkelerden yapılan ithalat 2008 yılına kadar artmış, bu yıldan sonra ise Dünya'daki gelişmeler bağlı olarak inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Bu bilgiler değerlendirildiğinde Türkiye ithalatının bölgesel yapısı AB ülkelerinden Aysa ülkelerine kaymıştır.

Türkiye'nin Mal Gruplarına Göre İhracatı

Türkiye'nin ihracatının mal gruplarına göre dağılımında, hammadde malları ilk sırada yer alır. Yatırım malı ihracatı düşüktür. Bunun sebebi ise Teknoloji ve AR- GE yatırımların düşük olmasıdır. 2006 yılına kadar ise, tüketim malı ihracatı hammadde ihracatına göre daha yüksektir. 2006 yılından sonra ise bu durum tam tersine hammadde ihracatı tüketim malı ihracatından daha yüksek gerçekleşmiştir. (https://www.tim.org.tr/files/downloads/Raporlar/T%C4%B0M_Ekonomi_Raporu_2017.pdf)

Türkiye'nin Mal Gruplarına Göre İthalatı

Türkiye'nin ithalatının mal gruplarına göre dağılımında, sanayide hammadde olarak kullanılan ara malları ik sırada, yatırım malları ikinci sırada, tüketim malları ise üçüncü sıradadır.

TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARETİNDE SEÇİLMİŞ ÜLKE GRUPLARININ İNCELENMESİ

Türkiye'nin dış ticareti inceleme döneminde önemli artışlar olan ülke grupları Yakın ve orta doğu, Kuzey Afrika ve diğer Afrika ve Asya ülke grupları olarak incelenmiştir.

Yakın ve Orta Doğu Ülke Grubu

Yakın ve Orta Doğu Ülkeleri Irak, İran, Suriye, Mısır, İsrail, Ürdün ve Filistin ülkeleridir. Bu ülkelerin bulunduğu yerler insanlık tarihi bakımından en eski yerleşim yerleri olmakla birlikte, bu ülkelerin coğrafi konumu, yüzölçümü, nüfus büyüklüğü, nüfusun dağılımı gibi özellikleri yakın ve orta doğu bölgesinin jeostratejik önemini arttırmaktadır. Bu bölgede aynı zamanda etnik grupların yer alması bölgenin dünyanın en önemli kültürel merkezlerinden biri olmasını sağlamaktadır (Peköz, 2015; 218-243)

Orta Doğu ülkelerinde görülen ekonomik sorunlar genellikle yüksek enflasyon, dış borç ve yüksek işsizlik oranlarıdır. Aynı zamanda yoksulluk, eğitilmiş gençlerin çaresizliği, hayat pahalılığı, ücretlerin düşük olması, yolsuzluk, adaletsizlik gibi etkenler bu ülkelerdeki halk hareketlerini tetiklemiş ve Arap baharı olarak adlandırılan değişim süreci başlamıştır. Türkiye'nin bu konuya yönelik politikası ise insani ve ahlaki değerleri ön planda tutan, aynı zamanda demokrasiden yana ve ülkelerin iç işlerine karışmama ilkesi ile bölge ülkeleri arasındaki sorunlarda taraf olmama ilkesi şeklinde yürütülmektedir (Akbaş; 2012).

Kuzey Afrika ve Diğer Afrika Ülke Grubu

Kuzey Afrika ülkeleri; Fas, Tunus, Cezayir ve Mısır gibi ülkelerdir. Diğer Afrika ülkeleri ise, Libya, Cezayir, Nijer, Sudan, Angola, Etiyopya, Kenya, Tanzanya gibi ülkeleri kapsamaktadır. Dünya topraklarının büyük bir kısmını oluşturan Afrika kıtası sayısız doğal kaynaklara sahip, dilleri ve dinleri birbirinden farklı yüzlerce etnik grubun bulunduğu fakat nüfusun

yüzölçümüne göre az olduğu bir kıtadır. Bu durum birçok Afrika ülkesinde siyasal istikrarsızlığın nedeni de olmaktadır. Bunun yanı sıra bir ülkedeki doğal zenginlikler de istikrarsızlığın ya da bölgesel çatışmaların nedeni olabilmektedir (Hazar,2003;11-15).

Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde son 50 yıldır sürekli olarak bölgesel çatışmaların yaşanması bu bölgenin ekonomisini son derece olumsuz etkilemekte ve kamu harcamaları içerisinde askeri harcamaların sürekli artmasına neden olmaktadır. Fakat son yetmiş yıldır bu bölgenin dünyanın en büyük petrol üreticisi olması dolayısıyla bu alanda dünyanın diğer bölgeleri arasında birinci sıradadır. Petrol ile birlikte diğer önemli ihracat malı ise doğalgazdır. Bunların yanında ihracat genelde tarım ürünleri ve mineral gibi ihracat malları üzerinde yoğunlaşmaktadır (Oktar vd, 2010; 34-39).

Asya Ülke Grubu

Asya kıtası dünyanın en büyük kıtasıdır. Çin, Hindistan, Endonezya, Pakistan, Bangladeş, Malezya, Japonya, Güney Kore, Kuzey Kore gibi ülkeler bu kıtada bulunmaktadır. Asya ülkelerinin ekonomik performanslarına bakıldığında dış ticaret önemli bir yere sahiptir. Bu ülkelerdeki politik istikrar ile birlikte devletin ekonomiye müdahalesinin en az düzeyde olması ve piyasa ekonomisine dayalı ihracata yönelik büyüme stratejisi izlemeleri kalkınmada başarılı olmalarını sağlamaktadır. Aynı zamanda eğitime ve teknolojiye büyük önem verilmektedir (Egeli ve Egeli, 2009: 102)

Dünya mal üretimi ve ticaretindeki payları giderek artan Asya ülkeleri ile Türkiye arasındaki ekonomik ilişkiler oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu ülkelerin ihracat artışı, Türkiye'nin bölgeden yaptığı ithalatı artırmıştır. Fakat Türkiye'nin Asya ülkelerinin ihracatında önemli bir payı bulunmamaktadır (Akdemir ve Kotil, 2007: 1-14)

TÜRK DIŞ TİCARETİNİN YAPISAL DÖNÜŞÜMÜNÜN ÇOKLU REGRESYON MODELİ İLE ANALİZİ

Bu bölümde Türkiye'nin dış ticaret yaptığı seçilmiş ülke grupları ile gerçekleşen ihracatının Gayri Safi Yurt İçi Hasıla üzerindeki etkisi ile bu ülke gruplarından seçilen ülkeler (ihracatımızın son yıllarda çok hızlı arttığı ve gelecekte de potansiyel olarak daha da artacağı düşünülen ülkelerden) ile gerçekleşen ihracatın toplam dış ticaret üzerindeki etkisi analiz edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada bağımsız değişken olarak, seçilmiş dört ülke grubu ve seçilmiş yirmi dokuz ülkeye (2002-2016 yılları arasında ciddi artışlar olan ülkeler ve grupları) yapılan ihracat ile döviz kuru ve toplam ihracat kullanılırken, bağımlı değişken olarak gayri safi yurt içi hasıla ve toplam dış ticaret kullanılmıştır. Kullanılan veriler 2002-2016 döneminde gerçekleşen çeyreklik verilerden meydana gelmektedir. Çalışmada kullanılan verilerin TÜİK veri tabanından elde edilmiş ve bu verilerin doğal logaritmik değerleri kullanılmıştır. Bu değerlerden Gayrisafi yurt içi hasıla değeri, LNGSYİH; toplam dış ticaret, LNTOPLAMDİSTİCARET; Toplam ihracat, LNTOPLAMİHRACAT; seçilen ülke grupları, LNYAKINVEORTADOGU, LNKUZEYAFRİKA, LNDİGERAFRİKA, LNDİGERASYA,; döviz kuru, LNDÖVİZKURU ve seçilen ülkeler ise LNKUVEYT, LNKATAR, LNFAS, LNNİJER, LNTOGO, LNSOMALİ, LNMALZYA gibi yirmi iki adet daha ülke olacak şekilde kısaltılmıştır.

Çalışmada sırasıyla gayrisafi yurt içi hasıla ve toplam dış ticaretin bağımlı değişken olduğu üç farklı denklem oluşturulmuştur. Bu bağlamda kullanılan birinci denklem için; LNGSYİH bağımlı değişken olarak kabul edilirken, LNTOPLAMİHRACAT, LNYAKINVEORTADOGU, LNKUZEYAFRİKA, LNDİGERAFRİKA, LNDİGERASYA, LNDÖVİZKURU bağımsız değişkenler olarak kabul edilmiştir. İkinci denklem için; LNTOPLAMDİSTİCARET bağımlı değişken olarak kabul edilmiş, LNTOPLAMİHRACAT, LNYAKINVEORTADOGU, LNKUZEYAFRİKA, LNDİGERAFRİKA, LNDİGERASYA,

LNDÖVİZKURU ise bağımsız değişkenler olarak ele alınmıştır. Üçüncü denklemde ise; LNTOPLAMDISTİCARET bağımlı değişken, LNYAKINVEORTADOĞU, LNKUZEYAFRİKA, LNDİGERAFRİKA, LNDİGERASYA, LNAZERBAYCAN, LNKUVEYT, LNBAHREYN, LNKATAR, LNBAE, LNYEMEN, LNKAZAKİSTAN, LNTURKMENİSTAN, LNOZBEKİSTAN, LNTACİKİSTAN, LNKIRGİZİSTAN, LNFAS, LNCEZAYİR, LNTUNUS, LNNİJER, LNSENEGAL, LNGİNE, LNTOGO, LNNİJERYA, LNGABON, LNETİYOPYA, LNSOMALİ, LNKENYA, LNGUNEYAFRİKACUM, LNPAKİSTAN, LNHİNDİSTAN, LNBANGLADES, LNENDONEZYA, LNMALEZYA, LNDÖVİZKURU bağımsız değişkenlerdir. Çalışmada analiz yöntemi olarak Çoklu Regresyon modeli kullanılacaktır. Regresyon Analizleri SPSS 16 istatistik program ile gerçekleştirilmiştir.

ÇOKLU REGRESYON MODELİ

Çoklu regresyon modeli birden fazla değişken arasındaki ilişkinin incelenmesi için kullanılmaktadır. Değişkenler arası ilişkinin niteliğini saptamayı amaçlar. Bağımsız değişkenden bir birimlik artışın bağımlı değişkenden ne kadar ve hangi yönde etki ettiği yaklaşık olarak ve en az sapmayla hesaplanmaktadır. Çoklu regresyon modeli matematiksel olarak aşağıdaki gibi ifade edilmektedir.

$$Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \dots + \beta_k X_k + \epsilon$$

Burada Y= Bağımlı değişken, X'ler bağımsız değişkenlerdir. Modeldeki değişken sayısı k'dır.

Burada β_0 parametresi sabit terimdir. $X_1=X_2=\dots=X_k= 0$ olduğunda, Y'nin ortalama değerini vermektedir. $\beta_1, \beta_2, \dots, \beta_k$ parametreleri ise kısmi regresyon katsayıları olup, β_1 katsayısı; $X_2, X_3, \dots, X_k$ sabit tutulurken X_1 değişkenindeki bir birimlik değişimin, bağımlı değişken olan Y değişkeninde meydana getireceği ortalama değişim miktarını vermektedir.

Çoklu regresyon analizinde bütün parametrelerin genel anlamlılık sınaması yapmak için F testi uygulanmaktadır ve bu amaçla oluşturulan hipotezler aşağıdaki gibidir:

$$H_0: \beta_1 = \beta_2 = 0 \text{ (Model genel olarak anlamsızdır.)}$$

$$H_1: \text{En az bir } \beta \text{ sıfırdan farklıdır (Model genel olarak anlamlıdır) (Uzgören, 2009; 479-482).}$$

Hipotezin kabul edilmesi veya reddedilmesi seçilecek olan anlamlılık düzeyine bağlı olmakla birlikte anlamlılık düzeyi, doğru bir hipotezin reddedilme olasılığını göstermektedir. Önemlilik düzeyi de denilmektedir. Ekonometrik uygulamalarda çoğunlukla yüzde 5 ($\alpha=0,05$) anlamlılık düzeyi tercih edilmektedir (Tarı, 2006; 54).

Seçilen belirli bir anlam düzeyi ve bağımsız değişken sayısı ile serbestlik derecesine göre F tablosundan bir tablo F değeri belirlenir. Örnekten elde edilen F değeri, tablo F değerinden küçükse hipotez kabul edilir. Elde edilen F değeri, tablo F değerinden büyükse hipotez reddedilir (Tarı, 2006; 86).

F değeri R^2 değerinden yararlanarak hesaplanabilmektedir.

$$F = \frac{R^2/k-1}{(1-R^2)/(n-k)}$$

Burada k, tahmin edilen parametre sayısını, n ise gözlem sayısını göstermektedir. Bu sınamaya ilişkin F değeri $\alpha=0,05$ 'ten küçük ise H_0 hipotezi reddedilir H_1 hipotezi kabul edilir. Yani model genel olarak anlamlıdır. En az bir bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisinin anlamlı olduğu söylenir. F değeri $\alpha=0,05$ 'ten

büyükse H_1 hipotezi reddedilir, H_0 hipotezi kabul edilir. Yani model genel olarak anlamsızdır ve bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerinde anlamlı bir etkisi yoktur denilmektedir.

Regresyon parametrelerinin tek tek anlamlılığını test etmek için ise t testi kullanılmaktadır. T testi bağımsız değişkenlerin teker teker bağımlı değişkeni etkileyen önemli bir değişken olup olmadığını anlamak için yapılmaktadır. Bu amaçla oluşturulan hipotezler β_1 katsayısı için aşağıdaki gibidir;

$H_0: \beta_1=0$ (Bağımlı değişken ve bağımsız değişken arasında hiçbir ilişki yoktur)

$H_1: \beta_1 \neq 0$ (Bağımlı değişken ile bağımsız değişken arasında ilişki vardır)

T testinde de katsayıların istatistiksel açıdan anlamlı olup olmadığı yüzde 5 anlamlılık düzeyine göre değerlendirilmektedir. Eğer bir katsayıya ilişkin p değeri $\alpha=0,05$ anlamlılık düzeyinden küçük ise H_0 hipotezi reddedilir, H_1 hipotezi kabul edilir.

T testi sonucunda $H_0: \beta_1=0$ hipotezinin kabul edilmesi, söz konusu bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerinde bir etkisi olmadığını ve dolayısıyla modelde yer almaması gerektiğini göstermektedir (Tarı,2006;52).

Modelde H_1 hipotezi gibi çoklu regresyon analizi uygulandığından H_2 ve H_3 hipotezleri kurularak test edilmiştir. Hipotezlerin testi SPSS İstatistik programı ile yapılmıştır.

ANALİZ

Çalışmada Türkiye'nin dış ticaretinin değişiminde önemli etkileri olduğu düşünülen toplam ihracat, ülke gruplarına göre ihracat, döviz kuru gibi değişkenler kullanılarak oluşturulan hipotezler;

$H_0: \beta_1=\beta_2=\beta_3=\beta_4=\beta_5=\beta_6=0$ (Toplam ihracat, ülke gruplarına göre ihracat ve döviz kurunun GSYİH üzerinde anlamlı bir etkisi yoktur.)

H_1 : En az bir β_k sıfırdan farklıdır. (Toplam ihracat, ülke gruplarına göre ihracat ve döviz kuru, GSYİH üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.)

Tablo 1'de H_1 hipotezinde kullandığımız değişkenler yer almaktadır. Bu değişkenlerden Bağımlı değişken; GSYİH, Bağımsız değişkenler ise; Toplam ihracat, Ülke Gruplarına Göre İhracat (Yakın ve Orta Doğu, Kuzey Afrika, Diğer Afrika ve Diğer Asya ülke grupları) ve Döviz Kuru'dur. Yani, β_1 : Toplam ihracat, β_2 : Yakın ve Orta Doğu ülkelerine ihracat, β_3 : Kuzey Afrika ülkelerine ihracat, β_4 : Diğer Afrika ülkelerine ihracat, β_5 : Diğer Asya ülkelerine ihracat, β_6 : Döviz kuru şeklindedir.

Tablo 1: H_1 Hipotezi İçin Girilen Değişkenler

Model	Variables Entered	Variables Removed	Method
1	İndovizkuru, İntoplamihracat, İnkuzeyafrika, İndigerasya, İndigerafrika, İnyakınveortadoğu ^a	.	Enter

Tablo 2: Modelin Özeti

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,985 ^a	,970	,966	,0784926

Tablo 2’de yer alan R Square olarak adlandırılan R^2 değeri, bağımlı değişkenin kurulan model tarafından ne oranda açıklandığını göstermektedir. Burada bağımlı değişken olan GSYİH, bağımsız değişkenler tarafından %97 oranında açıklanmaktadır.

Kurulan modelin genel olarak anlamlı olup olmadığını anlamak için Anova testini incelemek gerekmektedir. Yani Anova testi bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni anlamlı bir şekilde açıklayıp açıklamadığını göstermektedir.

Tablo 3: Genel Anlamlılık Testi (F Testi)

Model	Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	10,507	6	1,751	284,227	,000 ^a
Residual	,327	53	,006		
Total	10,833	59			

Anova tablosu (Tablo 3) çoklu regresyon analizinde genel anlamlılık testi yapmak amacıyla kullanılmaktadır. Genel anlamlılık sınavına ilişkin hipotezler aşağıdaki gibidir.

$H_0: \beta_1=\beta_2=\beta_3=\beta_4=\beta_5=\beta_6=0$ (Model genel olarak anlamlı değildir)

H_1 : En az bir β_k sıfırdan farklıdır. (Model genel olarak anlamlıdır.)

Anova tablosunda yer alan parametre değeri (sig.)=0,000 < 0,05 olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir ve modelin genel olarak anlamlı olduğuna karar verilir. Yani oluşturduğumuz modelde en az bir bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisi anlamlıdır.

Tablo 4’ de ise modelde yer alan bağımsız değişkenlere ilişkin katsayıların istatistiksel açıdan tek tek anlamlı olup olmadığı tabloda yer alan t testi ile anlaşılmaktadır. Bu amaçla her bir bağımsız değişken için oluşturulan hipotezler aşağıdaki gibidir:

$H_0: \beta_1=\beta_2=\beta_3=\beta_4=\beta_5=\beta_6=0$ (GSYİH ile, Toplam ihracat, Yakın ve Ortadoğu, Kuzey Afrika, Diğer Afrika, Diğer Asya ülkelerine yapılan ihracat ve döviz kuru arasında hiçbir ilişki yoktur.)

$H_1: \beta_1 \neq \beta_2 \neq \beta_3 \neq \beta_4 \neq \beta_5 \neq \beta_6 \neq 0$ (GSYİH ile, Toplam ihracat, Yakın ve Ortadoğu, Kuzey Afrika, Diğer Afrika, Diğer Asya ülkelerine yapılan ihracat ve döviz kuru arasında ilişki vardır.)

Tablo 4: Katsayıların Anlamlılık Testi (t Testi)

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
(Constant)	3,931	1,839		2,137	,037
Lntoplamihracat	,817	,166	,866	4,914	,000
Lnyakınveortadogu	,073	,101	,128	,727	,471
Lnkuzeyafrika	-,117	,075	-,187	-1,559	,125
Lndigerafrika	-,081	,067	-,144	-1,201	,235
Lndigerasya	,225	,079	,341	2,868	,006
Lndovizkuru	-,074	,050	-,045	-1,495	,141

Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde sadece β_1 ve β_4 katsayısının istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmektedir. Çünkü bu katsayıya ilişkin parametre değerleri β_1 için= 0,000 < 0,05 ve β_4 için= 0,006 < 0,05'dir. Yani GSYİH üzerinde toplam ihracat ve diğer asya ülkelerine yapılan ihracatın etkilidir.

Kurulan ikinci modelde hipotezler aşağıdaki gibidir;

$H_0: \beta_1=\beta_2=\beta_3=\beta_4=\beta_5=\beta_6=0$ (Toplam ihracat, ülke gruplarına göre ihracat ve döviz kurunun Toplam Dış Ticaret üzerinde anlamlı bir etkisi yoktur.)

H_2 : En az bir β_k sıfırdan farklıdır. (Toplam ihracat, ülke gruplarına göre ihracat ve döviz kuru, Toplam Dış Ticaret üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.)

Tablo 5'de H_2 hipotezinde kullandığımız değişkenler yer almaktadır. Bu değişkenlerden Bağımlı değişken; Toplam Dış Ticaret, Bağımsız değişkenler ise; Toplam ihracat, Ülke Gruplarına Göre Yapılan İhracat (Yakın ve Orta Doğu, Kuzey Afrika, Diğer Afrika ve Diğer Asya ülke grupları) ve Döviz Kuru'dur. Yani, β_1 : Toplam ihracat, β_2 : Yakın ve Orta Doğu ülkelerine yapılan ihracat, β_3 : Kuzey Afrika ülkelerine yapılan ihracat, β_4 : Diğer Afrika ülkelerine yapılan ihracat, β_5 : Diğer Asya ülkelerine yapılan ihracat, β_6 : Döviz kuru şeklindedir.

Tablo 5: H_2 Hipotezi İçin Girilen Değişkenler

Model	Variables Entered	Variables Removed	Method
1	Lndovizkuru, Lntoplamihracat, Lnkuzeyafrika, Lndigerasya, Lndigerafrika, Lnyakınveortadogu ^a	.	Enter

Tablo 6: Modelin Özeti

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,895 ^a	,801	,778	,2336195

Tablo 6'da yer alan R Square olarak adlandırılan R^2 değeri, bağımlı değişkenin kurulan model tarafından ne oranda açıklandığını göstermektedir. Burada bağımlı değişken olan toplam dış ticaret, bağımsız değişkenler tarafından %80 oranında açıklanmaktadır.

Tablo 7: Genel Anlamlılık Testi (F Testi)

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	11,607	6	1,935	35,445	,000 ^a
	Residual	2,893	53	,055		
	Total	14,500	59			

Kurulan ikinci modelin genel anlamlılık sınavına ilişkin hipotezler aşağıdaki gibidir;

$H_0: \beta_1=\beta_2=\beta_3=\beta_4=\beta_5=\beta_6=0$ (Model genel olarak anlamlı değildir)

H_2 : En az bir β_k sıfırdan farklıdır. (Model genel olarak anlamlıdır.)

Anova tablosu incelendiğinde modelin anlamlılığına ilişkin parametre değeri (sig.)= 0,000 < 0,05 olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir ve modelin genel olarak anlamlı olduğuna karar verilir. Yani oluşturulan modelde en az bir bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisi anlamlıdır.

Tablo 8’de modele ilişkin katsayılar yer almaktadır.

Tablo 8: Katsayıların Anlamlılık Testi (t Testi)

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	4,771	5,473		,872	,387
	Intoplamihracat	,653	,495	,598	1,319	,193
	Inyakınveortadogu	,136	,300	,206	,454	,652
	Inkuzeyafrika	-,011	,223	-,015	-,048	,962
	Indigerafrika	-,236	,200	-,364	-1,180	,243
	Indigerasya	,294	,234	,385	1,259	,214
	Indovizkuru	,270	,148	,141	1,826	,073

Modele ait katsayıların anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde, hiçbir bağımsız değişkenin katsayısının istatistiksel açıdan anlamlı olmadığı sonucuna varılmaktadır. Yani toplam dış ticaret üzerinde toplam ihracat ile birlikte, ülke gruplarına yapılan ihracat ve döviz kuru anlamlı bir etkiye sahip değildir. Kurulan üçüncü modelde hipotezler;

$H_0: \beta_1=\beta_2=\beta_3=\beta_4=\beta_5=\beta_6=\dots=\beta_{34}0$ (Toplam ihracat, ülke gruplarına göre ihracat, seçtiğimiz ülkelere yapılan ihracat ve döviz kurunun Toplam Dış Ticaret üzerinde anlamlı bir etkisi yoktur.)

H_2 : En az bir β_k sıfırdan farklıdır. (Toplam ihracat, ülke gruplarına göre ihracat, seçilen ülkelere yapılan ihracat ve döviz kuru, Toplam Dış Ticaret üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.)

Tablo 12’de H_3 hipotezinde kullandığımız değişkenler yer almaktadır. Bu değişkenlerden Bağımlı değişken; Toplam Dış Ticaret, Bağımsız değişkenler ise; Ülke Gruplarına Göre Yapılan İhracat (Yakın ve Orta Doğu, Kuzey Afrika, Diğer Afrika ve Diğer Asya ülke grupları), Seçtiğimiz ülkelere yapılan ihracat ve Döviz Kuru ‘dur. Yani, β_1 : Yakın ve Orta Doğu ülkelerine yapılan ihracat, β_2 : Kuzey Afrika ülkelerine yapılan ihracat, β_3 : Diğer Afrika ülkelerine yapılan ihracat, β_4 : Diğer Asya ülkelerine yapılan ihracat, β_5 : Azerbaycan ile yapılan ihracat,

β_6 : Kuveyt, β_7 : Bahreyn, β_8 : Katar, β_9 : Birleşik Arap Emirlikleri, β_{10} : Yemen, β_{11} : Kazakistan, β_{12} : Türkmenistan, β_{13} : Özbekistan, β_{14} : Tacikistan, β_{15} : Kırgızistan, β_{16} : Fas, β_{17} : Cezayir, β_{18} : Tunus, β_{19} : Nijer, β_{20} : Senegal, β_{21} : Gine, β_{22} : Togo, β_{23} : Nijerya, β_{24} : Gabon, β_{25} : Etiyopya, β_{26} : Somali, β_{27} : Kenya, β_{28} : Güney Afrika Cumhuriyeti, β_{29} : Pakistan, β_{30} : Hindistan, β_{31} : Bangladeş, β_{32} : Endonezya, β_{33} : Malezya, β_{34} : Döviz kuru şeklindedir.

Tablo 9: Modelin Özeti

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,957 ^a	,916	,802	,2203722

Tablo 9’da yer alan R Square olarak adlandırılan R^2 değeri, bağımlı değişkenin kurulan model tarafından ne oranda açıklandığını göstermektedir. Burada bağımlı değişken olan toplam dış ticaret, bağımsız değişkenler tarafından %92 oranında açıklanmaktadır.

Tablo 10: H₃ Hipotezi İçin Girilen Değişkenler

Model	Variables Entered	Variables Removed	Method
1	Indovizkuru, Inguneyafrikacum, Inkuveyt, Intogo, Inmalezya, Inyemen, Inbanglades, Ingabon, Inkenya, Ingine, Inpakistan, Inbahreyn, Inetiopyya, Inkatar, Insenegal, Inendonezya, Innijer, Intunus, Inhindistan, Insomali, Inkırgızistan, Inbae, Incezayir, Innijerya, Inkazakistan, Infas, Inozbekistan, Intacikistan, Inturkmenistan, Inzerbaycan, Inyakınveortadogu, Inkuzeyafrika, Indigerasya, Indigerafrika ^a		Enter

Tablo 11: Genel Anlamlılık Testi (F Testi)

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	13,286	34	,391	8,046	,000 ^a
	Residual	1,214	25	,049		
	Total	14,500	59			

Kurulan üçüncü modelin genel anlamlılık sınavına ilişkin hipotezler;

$H_0: \beta_1=\beta_2=\beta_3=\beta_4=\beta_5=\beta_6=\dots=\beta_{34}=0$ (Model genel olarak anlamlı değildir)

H_3 : En az bir β_k sıfırdan farklıdır. (Model genel olarak anlamlıdır.)

Anova tablosunu inceleyecek olursak, modelin anlamlılığına ilişkin parametre değeri (sig.)= 0,000 < 0,05 olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir ve modelin genel olarak anlamlı olduğuna karar verilir. Yani oluşturduğumuz modelde en az bir bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisi anlamlıdır.

Tablo 12: Katsayıların Anlamlılık Testi (t Testi)

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
1 (Constant)	10,121	8,534		1,186	,247
Lnyakinveortadg	,966	,479	1,462	2,018	,054
lnkuzeyafrika	,700	,521	,972	1,343	,191
Indigerafrika	-,706	,670	-1,087	-1,054	,302
Indigerasya	,159	,712	,208	,223	,826
lnzerbaycan	-,158	,391	-,259	-,405	,689
lnkuveyt	,054	,157	,052	,345	,733
lnbahreyn	-,191	,112	-,356	-1,706	,100
lnkatar	-,080	,101	-,207	-,799	,432
lnbae	-,391	,194	-,666	-2,015	,055
lnyemen	-,153	,144	-,176	-1,064	,298
lnkazakistan	,213	,318	,254	,668	,510
Inturkmenistan	-,197	,266	-,411	-,741	,466
lnozbekistan	,200	,342	,239	,585	,564
Intacikistan	-,155	,237	-,292	-,654	,519
lnkirgızistan	,040	,264	,065	,150	,882
lnfas	,152	,242	,222	,627	,537
lncezayir	-,288	,399	-,271	-,721	,478
Intunus	-,185	,228	-,243	-,812	,425
lnnijer	,093	,101	,239	,923	,365
lnsenegal	,076	,150	,116	,507	,616
lngine	,064	,095	,122	,673	,507
Intogo	-,029	,104	-,074	-,284	,779
lnnijerya	-,018	,244	-,027	-,074	,942
lngabon	,100	,073	,246	1,364	,185
lnetiopya	-,077	,151	-,129	-,512	,613
lnsomalı	,011	,065	,047	,168	,868
lnkenya	,045	,110	,095	,408	,687
lnguneyafrika	,152	,245	,222	,621	,540
lnpakistan	-,048	,166	-,057	-,289	,775
lnhindistan	,161	,193	,271	,834	,412
lnbanglades	,040	,123	,071	,327	,746
lnendonezya	,164	,188	,257	,870	,393
lnmalezya	-,076	,120	-,115	-,630	,534
Indovizkuru	,242	,450	,127	,538	,595

Modele ait katsayıların anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde, hiçbir bağımsız değişken katsayısının istatistiksel açıdan anlamlı olmadığı sonucuna varılmaktadır. Yani toplam dış ticaret üzerinde ülke gruplarına yapılan ihracat, seçilen ülkeler ile ihracat ve döviz kuru anlamlı bir etkiye sahip değildir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Dış ticarete meydana gelen gelişmeler, özellikle az gelişmiş ülkeler için büyük önem taşımaktadır. Dış ticarete meydana gelen olumlu bir değişim GSYH’de aynı yönde bir değişikliğe neden olmaktadır. Dış ticaretin ekonomi üzerindeki etkisi, ülkelerin gelişmişlik düzeyi ve ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmektedir. Ülkeler dış ticaret politikalarını belirlerken; ülkenin kalkınması, ekonomik ve siyasi istikrar, ekonomik açıklık, devlete gelir sağlama, piyasa aksaklıklarını giderme, yerli üreticiyi koruma, gibi ekonomik amaçları göz önüne alsalar da bunların yanında siyasi amaçlar da söz konusu olmaktadır.

Çalışmada Türkiye’nin dış ticaret politikalarının büyümenin önemli göstergelerinden olan GSYİH ve toplam dış ticaret üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Bu bağlamda üç farklı model kurulmuş ve Çoklu Regresyon Modeli uygulanarak analizler yapılmıştır. Analizler yapılırken Çoklu Regresyon Model’inde meydana gelebilecek varsayımlardan sapmaların önüne geçebilmek için modelde kullanılan değerlerin logaritmaları alınarak hesaplama yapılmıştır.

Birinci model, Toplam ihracatın, ülke gruplarına göre yapılan ihracatın ve döviz kurunun GSYİH üzerindeki etkisiyle ilgilidir. Burada GSYİH bağımlı değişken, toplam ihracat, ülke gruplarına göre yapılan ihracat (Yakın ve Orta Doğu, Kuzey Afrika, Diğer Afrika ve Diğer Asya) ve döviz kuru bağımsız değişkenlerdir. Regresyon analizi sonucunda bağımlı değişken olan GSYH’nin bağımsız değişkenler tarafından %97 oranında açıklandığı ve modelin genel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi ise, GSYİH bağımlı değişkeni üzerinde bağımsız değişkenlerden sadece Diğer Asya ülkelerine yapılan ihracatın anlamlı bir etkisinin olduğunu göstermektedir. Geriye kalan Yakın ve Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Diğer Afrika ülkelerine yapılan ihracat ve döviz kurunun bağımlı değişken üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı sonucuna varılmıştır.

İkinci modelde bağımlı değişken toplam dış ticaret olup, bağımsız değişkenler; toplam ihracat, ülke gruplarına göre ihracat (Yakın ve Orta Doğu, Kuzey Afrika, Diğer Afrika ve Diğer Asya) ve döviz kurudur. Bağımlı değişken olan toplam dış ticaretin bağımsız değişkenler tarafından %80 oranında açıklandığı (modelin açıklama gücü) ve modelin genel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Modele ait katsayıların anlamlılığına ilişkin t-testine göre ise, hipotezde yer alan hiçbir bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Yani toplam dış ticaret üzerinde, toplam ihracat, ülke gruplarına göre yapılan ihracat ve döviz kurunun etkisi yoktur.

Üçüncü modelde ise bağımlı değişken toplam dış ticaret; bağımsız değişkenler, toplam ihracat, ülke gruplarına göre yapılan ihracat (Yakın ve Orta Doğu, Kuzey Afrika, Diğer Afrika ve Diğer Asya) ve incelenen dönemde Türkiye’nin ihracatının belirgin oranda arttığı gözlemlenen ve bu ülke gruplarının içinde yer alan seçili ülkelere yapılan ihracattır. Seçilen ülkeler; Yemen, Bangladeş, Gabon, Katar, Senegal, Somali, Cezayir, Fas, Özbekistan, Azerbaycan gibi toplam 29 ülke olarak analizde yer almaktadır. Analiz sonuçlarına göre modelin açıklama gücünün %91 oranında olduğu ve modelin genel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Katsayıların anlamlılığına ilişkin olarak t-testi incelendiğinde modelde yer alan hiçbir bağımsız değişkenin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı, yani toplam dış ticaret üzerinde, ülke gruplarına göre yapılan ihracat, seçili ülkelere yapılan ihracat ve döviz kurunun anlamlı bir etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bu sonuçlara göre 2002-2016 döneminde Türk dış ticaret politikasındaki değişim ve gelişiminin odak noktasının ihracat olduğu görülmektedir. Analiz sonucunda bu dönemde Türkiye’de uygulanan dış ticaret politikalarının GSYİH ve toplam dış ticaret üzerinde anlamlı bir etki yaratmadığı görülmüştür. Teoride Önemli Olmanın Önemi (Küçük Ülke Avantajı) olarak adlandırılan ve küçük ülkelere karşı uluslararası ticarete söz hakkı olan ülkelerin tercih ettiği uygulama sonucunda ticaret hacmi büyük olan bu ülkeler, ticari mal fiyatlarını belirleme gücüne sahiptirler. Önceden mallarını daha düşük fiyattan satmayı kabul etmiş olan bu küçük ülkeler, bu sayede büyük ülkenin belirlediği fiyattan ticaret yapmaktadır. Bu durumda küçük ülkeler dış ticaret kazançlarının büyük bir bölümünden yararlanmaktadır. Türkiye de benzer bir durumu seçilen ülke gruplarına ve ülkelere yapılan ihracatını arttırması sonucunda yaşamıştır.

Genel olarak analizlerden elde edilen sonuçlara göre, üçüncü dünya ülkeleri olarak adlandırılan bu ülkelere yapılan ihracat miktarındaki artışın ana nedeninin siyasi yakınlaşmalar olduğu görülmüştür. Teorik olarak geçerli olan Önemli Olmanın Öneminin (Küçük Ülke Avantajı) ortaya konulması ve daha farklı çalışmaların yapılması ile literatüre katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- AKDEMİR, S. ve KOTİL, E. (2015), "*Asya Bölgesi ile Türkiye'nin Dış Ticareti'nin Gelişimi*", Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayını www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/AKDEMİR-Sevim-KOTİL-Erdoğan-ASYA-BÖLGESİ-İLE-TÜRKİYE'NİN-DIŞ-TİCARETİNİN-GELİŞİMİ-pdf (28.04.2018).
- AKBAŞ, Zafer (2012), " Ortadoğuda Değişim Süreci ve Türk Dış Politika0sı". *Akademik Yaklaşımlar Dergisi* , 3 (1), 51-73.
- BERTELEMY, Jean Claude (1984).,"La Division International des Processus Productif: Une Note Ricardienne". *Revue d'Economie Politique* , 3 (94), 347-357.
- BRASSEUL, Jacques (1997), "*Historie Des Faits Economiques de l'Antique a La Revolution Industrielle*" (1 b.). Paris: Armand Colin.
- EGELİ, Hüseyin Avni ve EGELİ Pınar (2009), "İhracat- Milli Gelir İlişkisi Asya Ülkeleri Üzerine Panel Veri Analizi. (A. K. Kurumu, Dü.) 38.ICANAS .
- Gümrük ve Ticaret Bakanlığı* (2018). 04 07, 2018 tarihinde Dünya Ticaret Örgütü (The World Trade Organization): ab.gtb.gov.tr/uluslararasi-orgutler/dunya-ticaret-orgutu adresinden alındı
- HAZAR, Numan (2003), "*Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Türkiye-Afrika İlişkileri* ". Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- INVEST IN TURKEY, (2018, 03 13), Dış Ticaret: www.invest.gov.tr/tr-TR/investmentguide/investorguide/PagesInternationalTrade.aspx adresinden alınmıştır
- KARLUK, Rıdvan. (2002), *Uluslararası Ekonomi*. İstanbul: Beta Basım A.Ş.
- KRUGMAN, Paul R. (2003), "*İnternational Economics*" (6.Baskı b.). Boston: Addison Wesley.
- OKTAR, Tiğınç; Arzu, ve GENÇ Hamdi ve VARLI (2010), "Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkelerinde Ekonomik Dönüşüm". (73).

PEKÖZ, Mustafa (2015), "*Küresel Savaşta Büyük Ortadoğu*". İstanbul: Vivo Yayınevi.

SEYİDOĞLU, Halil (2001), "*Uluslararası İktisat*" (14.Baskı b.). İstanbul: Kurtiş Matbaacılık.

TARI, Recep, (2006), "*Ekonometri*" (172 b.). İstanbul: Kocaeli Üniversitesi Yayın-Avcı Ofset.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı. (2018). 04 07, 2018 tarihinde Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun: https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc078/kanuntbmmc078/kanuntbmmc07804067.pdf adresinden alındı

YILMAZ, Zeki (2020), *Ekonomik Büyüme Teori ve Modeller*, Merdiven Yayınevi, Yay.No:54 Ankara.